

16. ikasgaia.

PROZESUAREN EGITURA

1. Prozesuaren printzipioak

Printzipioen teoriaren zentzua

2. Haren izaera tekniko-politikoak

Izaera teknikoak

Izaera politikoa

3. Prozesuaren printzipioen konstituzionalizazioa eta nazioartekotzea

Konstituzionalizazioa. Ondorioak

Nazioartekotzea

4. Printzipioen sailkapena. Prozesu guztien printzipio komunak

a) Posizio-bitasuna (alderdien bitasuna):

- Prozesu zibilean
- Prozesu penalean

b) Kontraesana edo entzunaldia:

- Eskubide batzuekin lotuta
- Printzipioa alderdiei dagokienez
- Printzipioaren edukiak:
 1. Prozesuan hitz egiteko aukera izatea:
 - Prozesu zibilean. Ondorioak
 - Prozesu penalean
 2. Frogak aurretiaz ezagutzeko eskubidea

c) Alderdien berdintasuna:

- Berdintasun legala
- Berdintasun praktikoa. Hori lortzeko bideak:
 - Zentzugabekoak
 - Zentzudunak

1. PROZESUAREN PRINTZIBIOAK

Aurreko ikasgaietan, prozesu kontzeptua bakarrik dela azpimarratu genuen. Orain, prozesuaren egitura, hau da, prozesua nola garatzen den ikusiko dugu.

Prozesua aztertzeko, bi aukera ditugu:

- Prozesu guztiak banan eta zehazki aztertzea, hau da, artikulua eta urrats guztiak aztertzea.
- Prozesu guztien oinarriak aztertzea; modu horretan, ostera, artikulua guztietatik ondorio gisa har ditzakegun printzipioak aztertuko genituzke.

Lan honetan, bigarren bidea —**printzipioen teoria** delakoa— hobesten dugu, horrek dakartzan abantailak direla eta. Izan ere, prozesuaren arautegian zehar, hainbat arazo aurki ditzakegu, hala nola, lege-hutsuneak, antinomiak, legearen zahartasunagatik egin beharreko interpretazioa, eta abar. Orduan, prozesuaren printzipioen bidez "moldatuko" dugu legea, balizko arazo horiek printzipioetatik ekarritako interpretazioak erabiliz. Beraz, horretan datza printzipioen teoriaren zentzua eta garrantzia, printzipio horiek prozesuaren arautegi osoa inspiratuko dute eta.

2. HAREN IZAERA TEKNIKO-POLITIKOA

Aztertuko ditugun prozesuko printzipioek osagarri bikoitza dutela ikusiko dugu jarraian: haien izaera tekniko eta politikoa.

Lehenengo osagarriari dagokionez, aurreko ikasgaietan esan genuen bezala, prozesuaren ezaugarrietariko bat beraren **teknikotasuna** izango da. Izan ere, legerik egon aurretik, legeek prozesuak sortzen dituzte, gizartean berez ez baitago prozesurik. Era berean, legeak teknikoak dira, hizkera tekniko erabiltzen dutelako, eta, gainera, prozesua erabiltzen duten pertsonak - Magistratuak eta Epaeleak- zuzenbidearen teknikoak ere badirelako.

Prozesuaren printzipioen izaera **politikoari dagokionez**, esan daiteke gizarteak prozesuaren printzipioetan irudikatzen duela bere ideologia; hala, Estatu bat demokratikoa bada, prozesuak zenbait eskubide eta zenbait printzipio errespetatu beharko ditu (adibidez, berdintasuna, publikotasuna, eta abar). Diktadura bat izanez gero, berriz, normalean prozesuak isilpean egingo dira, eta, batzuetan, akusatuak ezin izango du bere burua babestu ere egin.

Hori dela eta, doktrinak ondorioztatzen du prozesuaren printzipioetan izaera teknikoak politikoa gailendu behar duela; izaera politikoa oso garrantzitsua bada, prozesuaren izaera bera ukatzera ailega daitekeelako. Horrek ekar dezakeen arriskua ekiditeko, gaur egun prozesuak aurrebaldintza batzuk betetzen ez baditu, ezin izango da prozesutzat hartu; esaterako, prozesuak berdintasuna errespetatzen ez badu, ez dagoela prozesurik esaten da .

3. PROZESUAREN PRINTZIPIOEN KONSTITUZIONALIZAZIOA ETA NAZIOARTEKOTZEA

Legegilea prozesuaren beharraz jabetu egin da —gatazkak ebazteko eta jurisdikzioaren jarduera egikaritzeko beharrezkoa baita—, eta doktrinak, printzipioen teoria aldarrikatu eta gero, ondorioztatu du legegileak prozesua printzipio batzuetan oinarrituta ez badago berez ez dela prozesurik.

Ondorioz, printzipioen garrantziaz jabetu ondoren, legegileak printzipioak araurik gorenera eraman nahi izan ditu, Konstituziora, hain zuzen ere. **Konstituzionalizazio** horren bidez, herritarrentzat prozesuak dakarren bermea indartzen saiatzen da.

Konstituzionalizazio hori funtsezkoa da honako zio hauengatik:

- Konstituzioan dagoenak etorkizuneko legeen edukia finkatu edo baldintzatzen du.
- Auzitegiek Konstituzioan dagoena zuzen aplikatu behar dute.
- Printzipio prozesal batzuek, oinarritzko eskubideak diren neurrian, babes berezia izango dute Konstituzio Auzitegiaren aurrean, babes eskeko helegitearen bidez.

Nazioartean ere jabetu dira printzipio horien garrantziaz, eta, Konstituzioekin gertatu zen moduan, nazioartean ere, eskubide guztiak errespetatuz garatzen den prozesu zuzena bermatu nahi izan dute. Hala, mendebaldeko Estatu demokratikoek sinatutako nazioarteko hainbat hitzarmenetan jaso dira prozesuaren oinarritzko printzipioak (adibidez, Eskubide Zibil eta Politikoen Nazioarteko Hitzarmenaren 10. artikuluan eta Giza Eskubideen Europako Hitzarmenaren 6. artikuluan).

4. PRINTZIOEN SAILKAPENA. PROZESU GUZTIEN PRINTZIO KOMUNAK

Hasi aurretik, prozesuari dagokionez, bi printzipio mota daudela esango dugu:

- Prozesu guztietan komunak edo erkideak direnak (juridiko-naturalak deritzenak): doktrinak dio horiek ez badaude prozesurik ez dagoela, prozesu “zuzen” bat izateko beharrezkoak izango baitira. Prozesuaren oinarrian edo funtsean kokatzen diren printzipioak ditugu horiek.
- Teknikoak: hurrengo ikasgai aztergai izango ditugunak (printzipio esku-emailea, ofizialtasuna, eta abar).

Atal honetan, beraz, komunak eta funtsezkoak diren printzipio horiek aztertzeari ekingo diogu. Printzipio horiei dagokienez, esango dugu prozesua *actus trium personarum* egintza bat dela, prozesuan hiru pertsonak parte hartzen dutelako, triangelu baten egitura gogoraraziko diguna. Triangeluaren oinarrian, **alderdiak** daude; eta, horien gainean, alderdigabea den epailea kokatuko dugu. Alderdien posizioak zenbait ezaugarri izango ditu eta ezaugarri horiek, izan ere, printzipioak izango ditugu:

- Alderdien bitasuna (edo hobeto esanda, posizioen bitasuna, aurrerago azalduko dugunez).
- Kontraesana edo entzunaldia, haien interesak kontrakoak direlako.

- Alderdien berdintasun-printzipioa: horren bidez, prozesuan zehar alderdiek eskubide eta aukera berak izango dituzte.

Printzipio horiek —printzipio juridiko-naturalak izenekoak— nahitaezkoak dira prozesu bat egoteko; izan ere, -lehen aipatu den bezala, doktrinak esaten du prozesurik ez dagoela prozesu horrek printzipio horiek betetzen ez baditu.

Epaileari dagokionez, bere alderdiekiko posizioak alderdigabea izan behar du; hau da, epaia emateko orduan, berak independentea izan behar du, eta haren iritzia judizioan zehar esandako eta frogatutakoaren ondorioa izango da.

Azter ditzagun orain banan-banan printzipio komun horiek:

a) Posizio-bitasuna (alderdi-bitasuna)

Argi dago prozesu bat egoteko elkarren aurka dauden alderdi bik egon behar dutela (bestela, ez legoke prozesurik); bata alderdi auzi-jartzailea (edo akusatzailea, prozesu penalaren kasuan), eta bestea demandatua (edo akusatua prozesu penalean). Alderdia edozein pertsona fisiko zein juridiko izan daiteke: batek zerbait lortu nahi du, eta, bestearengandik, zerbait lortu nahi dute.

Prozesu zibilean, alderdi bakoitza, bakarra izan arren, konplexua izan daiteke; hau da, alderdi bakoitzean, pertsona bat baino gehiago egon daitezke, jabekekideekin gertatzen den moduan, esaterako: horien jabetzaren inguruko auziren bat egonez gero –demagun hirugarren batek kalteak sortu dituelako-, jabekekide guztiak alderdi berean ager daitezke –auzi-jartzailearen posizioan kasu honetan-; beraz, alderdi bakoitza hainbat pertsonen osatuta legoke.

Hori dela-eta, alderdi-bitasunari buruz mintzatu beharrean, **posizio-bitasunari** buruz hitz egin behar dugu.

Prozesu penalean, azaldutako posizio-bitasun hori argiago edo nabariago antzeman daiteke; izan ere, prozesu penaletan akusatzailearen lekuan, honako hauek egon daitezke: biktima, Ministerio Fiskala, eta gutako edonor, herri-akzioa gisa.

Gainera, akusatuaren alderdian ere, akusatu bat baino gehiago egon daitezke, baina, hor, egoera ezberdina izango da. Egoera horietan, prozesu bana dago akusatu bakoitzarentzat, baina prozesu horiek prozedura bakar baten bidez egingo dira. Hau da, akusatu bakoitzari prozesu bat dagokio, ebazpen indibidualean amaituko dena, baina prozesu guzti horiek prozedura bakarrean bideratzen dira.

Ondorioz, bai prozesu zibilari bai prozesu penalari buruz esandakoagatik, azpimarratu behar dugu prozesuan **bitasun-egoeran daudenak ez direla alderdiak, posizioak baizik**. Beraz, posizio-bitasunari buruz hitz egingo dugu.

b) Kontraesana edo entzunaldia

Printzipio hori betidanik egon da lotuta esana batekin: “ezin da inor kondenatu, aurretik prozesu batean entzuten ez bazaio eta judizioan menperatzen ez bazaio”.

Eskubideen arloan, printzipio hori beti babes-eskubidearekin lotu izan da, oinarrizko eskubidea dena. Auzitegietatik babes eraginkorra jasotzeko eskubidearen funtsezko osagaia da kontraesan-printzipioa, bebesgaberasunerako debekuak bere gain hartzen duelako.

Beste alde batetik, **alderdiei dagokienez**, pentsa dezakegu akusatuak duen eskubidea dela, arriskuan dagoen posizioa berea baita; baina, horrela izanda ere, doktrinak baieztatzen du bai akusatuak bai demandatuak dutela eskubide hori, biek beren defentsa juridikoa egiteko aukera izan behar dutelako; izan ere, azken finean, judizioa irabazteko, biek aurkeztu behar baitituzte frogak eta argudioak. Bakoitzak, bere argudioak eta frogak aurkeztuz, aukera izango du organo jurisdikzionalaren erabakian eragina izateko.

Printzipioaren edukiari dagokienez, bi aipamen garrantzitsu egin behar dira. Lehendabizi, **prozesuan hitz egiteko aukera** izatea da printzipio horren funtsezko edukia. Horrek, prozesu motaren arabera, ondorio ezberdinak dakartza:

1. Prozesu zibilean, honako ondorio hauek azter ditzakegu:

- Prozesu mota horretan, alderdiek hitz egiteko aukera izan behar dute, baina gero, nahi izanez gero, abagune hori errefusa dezakete.
- Aukera hori benetakoa izateko, zitazio eta deia era egokian egin behar dira, hau da, haien bidez, alderdiak judizioaren existentzia eta datak ezagutu behar ditu; eta, zitazioak zuzen egin ezean, alderdiak prozesuaren baliogabetasuna lortzeko helegiteak jartzeko aukera izango du.

2. Prozesu penalaria begira, oro har, prozesuan mintzatzeko aukera errefusaezina da; hau da, ahozko epaiketan akusatua ez badago, prozesua eten egin beharko da, prozesuaren emaitzaren garrantzia dela eta (zigorra ezartzea, alegia). Hala ere, ñabardura bat egin behar genuke, aurre-prozedura edo instrukzioa akusatuari entzun gabe egin daitekeelako, baina ez, ordea, geroko ahozko epaiketa (dena dela, salbuespenen bat ere badago).

Bigarren aipamen garrantzitsuari dagokionez, alderdiak **aldez aurretik ezagutu** behar ditu ebazpen judizialean garrantzia izango duten materialak, bai egitatezkoak bai zuzenbidezkoak; hau da, epaia jartzeko erabilitako frogak, materialek eta abarrek publikoak izan beharko dute. Hori babes-eskubidearen ondorioa da, gauza bat ezagutzen ez bada, ezin izango baita gauza horren aurka ezer esan, eta, ondorioz, bakoitzak ezin izango du bere burua babestu.

Egitatezko materialei begira ez da arazorik egongo, bai alderdiek bai epaitegiak ekarritako frogak eta materialak ezagutzeko aukera baitago. Baina, zuzenbide-oinarrien kasuan, eta *“iura novit curia”* printzipioaren —epaileek zuzenbidea bere osotasunean ezagutzen dutela adierazten duena— aplikazioaren ondorioz, epaileak alderdiek ekarritako oinarriak uka ditzake eta bere oinarri propioak ekarri. Kontraesan- edo entzunaldi-printzipioaren eraginkortasuna mantentzeko, beharrezkoa da epaia eman aurretik oinarri horiek alderdiei jakinaraztea, horiek horiei buruzko nahi adina argudio berri gaineratu ditzaten.

c) Alderdien berdintasuna

Printzipio hori Konstituzioan ezartzen da, 1. artikuluan eta, batez ere, 14. artikuluan, eta, prozesuari dagokionez, zera esan nahi du: alderdiek beren posizioak defendatzeko bide berdinak izan behar dituztela. Prozesuan zehar alderdiek defentsa eta erasotzeko bitarteko berberak erabiltzeko aukera izango dituztela bermatu behar da.

Berdintasunak ez du esan nahi alderdiek berdinak izan behar dutenik; izan ere, berdina izatea ezinezkoa da, ikuspuntu kulturaletik, ekonomikotik, eta abar; horregatik, berdintasuna dela-eta, alderdietako batek pribilegiorik ez izatea lortu nahi da (adibidez, besteak aurkeztu ezin duen frogabide bat aurkeztea, beti ere legearen ikuspuntutik).

Hori aintzat hartuta, **bi berdintasun motaren** gainean mintzatzen da, berdintasun legala eta berdintasun praktikoa. Berdintasun-printzipioa zuzenbidearen printzipio orokorra da, eta, beraz, bi ondorio izango ditu: alde batetik, legeria prozesala inspiratu behar du abstraktuki eta prozesu mota guztiei dagokienez; eta, bestetik, eguneroko prozesuetan ere errespetatu beharko da.

Lege-berdintasunaren bidez, berdintasuna legearen arloan aldarrikatu nahi da; esparru horretan, salbuespenak salbuespen, berdintasuna lortu egin dela esan dezakegu (salbuespen gisa, administrazioarekiko auzietako prozedura aipa dezakegu, administrazioaren kontra joateko epaitegietara jo baino lehen berarengana jo beharko baita beraren egintza administratiboa berrazter dezan, besteak beste). Baina berdintasunaren alderdi hori maila teorikoan bakarrik gertatzen da.

Berdintasun praktikoari dagokionez, ukaezina da oraindik ez dela erabat lortu, askotan urratu egiten baita gizartean dauden ezberdintasunengatik; adibidez, alderdiak ahalmen ekonomikoaren aldetik ezberdinak izateagatik (kasu horretan, esaterako, legeak pertsona guztiei dagokion kasuan fidantza bat ordaintzeko aukera ezartzen duen arren, errealitatean, dirua duen alderdiak ordaindu ahal izango du, eta ez besteak).

Ezberdintasun erreal hori oinarri hartuta, eta berdintasun praktikoa lortzeko asmotan, **teoria batzuk** sortu izan dira irtenbide gisa; horien artean, batzuk logikoak eta oinarrituak izango dira, eta beste batzuk, berriz, inongo funtsik gabekoak.

Zentzugabekoen edo funtsik gabekoen artean, teoria batek aldarrikatzen du epaileak alderdigabetasuna utzi beharko lukeela alderdi ahulenaren alde jartzeko. Horrek prozesuaren printzipiorik funtsezkoenak urratuko lituzke, epailea aldi berean alderdia ere izatea ezinezkoa izango litzateke eta.

Horietariko beste irtenbide batek proposatzen du epaileak kasu bakoitzean prozesua aukeratzeko abagunea izan beharko lukeela, hala epaileak prozesua alderdien beharretara moldatu ahal izango luke eta. Horrek ziurtasun juridikoaren printzipioa urratuko luke zehazki, alderdiek aurretiaz jakin behar baitute auziari zein prozesu dagokion.

Badaude, ordea, berdintasun praktikoko hori lortzera bideratuta dauden eta **zentzuzkoak** diren hainbat teoria edo proposamen. Aukeretariko batek akzio-eskubidearen eremua zabaltzea du oinarri, hori egikaritzeko aurki daitezkeen oztopo guztiak kenduz (adibidez, doako laguntza juridikoaren esparrua hedatuz eta bermatuz).

Beste proposamen batek prozesu bereziak desagertzea aldarrikatzen du. Aurreko ikasgaietan, prozesu berezi horiek aipatu genituen, eta tutela- edo babes-pribilegioidunekin lotuta zeudela azaldu genuen. Teoria horren arabera, berdintasuna lortzekotan, halako pribilegioak desagertarazi behar genituzke, eta, beraz, baita haiekin lotuta dauden prozesu bereziak ere.

Bukatzeko, aipatuko dugun azken teoriak aldarrikatzen du administrazioak dituen pribilegioek behingoz desagertarazi behar dutela, administrazioa alderdi arrunta delako, eta, beraz, administrazioa izateagatik ez luke pribilegiorik izan behar.